

Hivern 2013

Democràcia i nació al segle XXI ¹

Jaume López

Professor de Ciència Política a la Universitat Pompeu Fabra

Coordinador d'aquest monogràfic

A parer de no poques opinions *nació i segle XXI* són dos termes antitètics. S'identifica la nació amb una cosa caduca, decimonònica i completament oposada a tot allò que caracteritza els nostres temps regits per la globalització que esborra les fronteres i els cosmopolitisme entès com una mena de ciutadania universal. Des d'aquesta mateixa perspectiva, es qualifica -en el millor dels casos- de retrògrada qualsevol reivindicació a favor del reconeixement de nacions que no disposen d'un Estat que certifiqui la seva existència, és a dir, que no disposen de seient propi en l'organització que reuneix a tots els Estats del món però que curiosament se'n diu Organització de les Nacions Unides.

Tanmateix, qui això afirma passa per alt el fet que sense nació és molt difícil que funcioni la forma de govern de més àmplia acceptació al segle XXI, la democràcia, almenys tal i com l'entendem avui. Per a què una democràcia funcioni calen, en primer terme, ciutadans lliures i iguals. Pel que fa a la segona condició, és evident que no es tracta d'una igualtat econòmica. En tots els països democràtics existeixen diferències socioeconòmiques (tot i que és cert que, com demostren diversos estudis, el que aquestes no siguin molt grans afavoreix la qualitat democràtica). No, quan parlem d'igualtat per al bon funcionament democràtic ens referim a la *isegoria*, a la possibilitat de codecidir en igualtat de condicions.

Malgrat la diversitat de sistemes electorals a l'hora de transformar els vots en representants, es pot dir que el principi bàsic de legitimitat de la democràcia és que un ciutadà equival a un vot. És a dir, no hi ha diferències injustificades en el pes relatiu del vot de qualsevol ciutadà. Tothom contribueix en igualtat de condicions a la decisió democràtica perquè tots els ciutadans són, en un cert sentit, iguals. En quin sentit, doncs? La ciutadania la poden donar els Estats, o fins i tot les organitzacions internacionals (ciutadania europea), però el sentit de la igualtat i l'acceptació de les decisions de la majoria encara que siguin contràries a l'interès propi només el poden donar el sentiment de pertinença i la prioritat solidària que depenen de la identitat col·lectiva. És a dir, de la nació. Anem a pams.

Per què hauria de resultar legítim sotmetre's a la regla de la majoria i no considerar-la com una forma, potser més sofisticada, d'imposició? Perquè considerem que els iguals no poden imposar-se sobre els iguals. Aquells que compartim uns mateixos valors fonamentals i lleialtats, és a dir, una identitat col·lectiva, no decidirem en contra dels nostres propis interessos, comuns. No només això, com que el joc de majories pot canviar, cal estar segurs que les lleialtats es mantindran intactes i que si un dia hom forma part de la minoria (perdedora) no hi ha cap impediment evident per a formar-ne part, un altre dia, de la majoria (guanyadora). Entre els "iguals" les diferències que produeixen aquestes alternances no radiquen sobre els principis

fonamentals, el que impedirà que aquesta situació pugui ser utilitzada per afavorir sistemàticament a una mateixa majoria.

Això implica també una mena de prioritat solidària. Comencem per solidaritzar-nos amb els iguals tot i que sabem que en el món hi ha gent que pot necessitar més del nostre ajut. ¿Per què acceptem transferir una part de la nostra renda molt superior al 0,7% per ajudar a algú que comparteix amb nosaltres una bandera i no un 0,7% a algú que viu en la misèria en un altre continent? Naturalment, no és una qüestió de distància, sinó de corresponsabilització. Ens sentim en primer lloc corresponsables de la sort d'aquells que considerem els nostres iguals. Paguem i codecidim, dues cares de la mateixa moneda perquè aquests costos es veuen compensats per l'oportunitat de codecidir sobre allò que considerem que ens afecta conjuntament. Els que considerin -i demano disculpes per la simplicitat de l'exemple- que la Giralda és una mica seva, preferiran contribuir al seu manteniment sempre que això els permeti participar de les decisions que li afecten (per exemple, impedir una restauració trencadora). D'altres preferiran no haver de pagar tot i que això suposi perdre la capacitat de decidir sobre la seva restauració perquè no se la senten seva però potser, en canvi, no vulguin ser exclosos del binomi pagar/codecidir en relació a Montserrat. Naturalment, podríem parlar de coses menys folklòriques com el sistema sanitari, les infraestructures, o el sistema educatiu. En últim terme, el "que s'ho facin com vulguin, no m'importa especialment -més que el que m'importa la resta de la humanitat-" seria una expressió evident de que no hi ha un "nosaltres" compartit. Identitat, corresponsabilitat i codecisió democràtica van de la mà.

Quan en allò que és fonamental som iguals, és a dir, disposem d'una identitat compartida, podem ser diferents en els matisos sense que això representi un daltabaix, ni plantegi una dificultat important per al sistema polític. Però no tindria sentit aplicar una regla de la majoria sobre dos col·lectius radicalment diferents perquè això implicaria, finalment, la imposició d'un sobre l'altre. La teoria política ho ha expressat amb el concepte de "minoria permanent". Ser sempre minoria és tant com no decidir en peu d'igualtat, per molt democràtica que sigui la decisió resultant. El liberalisme ja va proposar antídots a la "dictadura de la majoria" en forma de drets individuals inalienables, que queden fora de la decisió popular. Però aquesta perspectiva no soluciona eficaçment el problema si del que parlem és de minories territorials permanents, és a dir, assentades en un territori amb lleialtats i identitats pròpies i diferents a les de la resta de la ciutadania. És evident que el resultat d'una regla de la majoria depèn d'on fixem les fronteres de la seva aplicació. Una majoria a Catalunya és una minoria a Espanya, una majoria a Espanya és una minoria a Europa, etc.

És clau reconèixer que el principi democràtic no es pot aplicar independentment d'una reflexió (i justificació) sobre quin és el *demos* rellevant per prendre una decisió. A la Ciència Política anomenem *demos* al col·lectiu sobre el que s'aplicarà alguna regla de la majoria per prendre una decisió democràtica. Així podem plantejar-nos: Quin és el *demos* prioritari? Sobre quin bascula tota legitimitat política en darrer terme? La nació és la resposta a aquestes preguntes. El col·lectiu d'iguals que estan disposats a encarar el futur de manera solidària col·lectivament i, en un cert sentit, se sent autosuficient per fer-ho, és a dir, capacitat per formar part de l'escenari internacional com un actor més. Això vol dir el conjunt de ciutadans que formen un Estat? No sempre.

No és difícil entendre el perquè de la confusió entre nació i Estat que tan bé exemplifiquen les sigles de l'ONU. Els Estats, sabedors que sense un sentiment nacional el principi democràtic no funciona adequadament, han intentat (re)crear nacions en els anomenats processos de construcció nacional o *nation-building*. Alhora que es construïa l'Estat es construïa la nació. Però no sempre ha estat possible solapar al 100% Estat i nació, especialment quan l'Estat modern es construïa sobre un territori amb lleialtats, vincles de solidaritat i identitat diverses. Abans del segle XIX potser no hi havia col·lectius amb identitat nacional en el sentit modern, que neix en aquell segle, però és evident que els vincles col·lectius que els hi donaran lloc no són un invent de fa cent cinquanta anys.

En resum, en ple segle XXI juntament amb les nacions-Estat (amb solapament entre ambdós) ens trobem amb no poques nacions sense Estat i, complementàriament, amb sengles Estats plurinacionals. En aquests Estats, i per les raons que abans veiem, de l'acceptació institucional d'aquesta plurinacionalitat en depèn la seva qualitat democràtica i, finalment, el seu grau de legitimació social. Sense reconeixement de la pluralitat de *demos* nacionals i la seva articulació democràtica en la presa de decisions, el sistema polític es troba en constant tensió. De fet, unes de les principals tensions que afluïren avui en democràcies de llarga trajectòria.

Per acabar, una darrera reflexió. Si hi ha un fenomen que caracteritza els nostres temps és, sens dubte, la globalització. Quan les fronteres estatals desapareixen, o s'esborra la seva importància, creix la necessitat de reconèixer el fet nacional, tant per motius teòrics com pràctics. En un escenari en el que donem per descomptat que els conflictes s'han de resoldre sense recurs a la violència (expulsions, invasions) i sense afeblir en cap cas la llibertat de circulació de tots els éssers humans, és més important que mai no menystenir el paper fonamental de les nacions en democràcia, tant per evitar conflictes socials com per resoldre dubtes normatius. La globalització facilita les migracions, establir-se en territoris que no són el propi, adquirir-ne, per exemple, propietats. L'accés a la codecisió per aquesta via, sense assumir, però, la corresponsabilització plena i les lleialtats que vinculen als iguals, als connacionals, amb o sense Estat, pot ser vist per moltes societats com una mena d'invasions incruentes, al suposar un trencament dels principis que donen sentit a la regla de la majoria, tal com he descrit. Si algú pensava que les nacions són cosa del passat és que encara no ha entès el segle XXI.

